

การพัฒนาความรู้ทางกฎหมายแก่ชุมชนเพื่อเกิดประโยชน์ ในการจัดการปัญหาหนี้สินของประชาชน¹

The Development of Legal Knowledge for the Benefit of the Community in Terms of the Management of Debt Problems for the People

กนกัญญา ใจการวงศ์สกุล²

19, คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยพะเยา, หมู่ 2 ตำบลแม่กา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา 56000,

เมลล์ติดต่อ: Tongrak_j@hotmail.com

Kankanya Jaikarnwongsakul³

19, School of law, University of Phayao, Moo 2 Tambon Maeka, Muang District, Phayao Province, 56000,

E-mail: Tongrak_j@hotmail.com

บทคัดย่อ

การพัฒนาความรู้ทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับหนี้สินครัวเรือนแก่ชุมชน การสร้างผู้นำชุมชนให้มีความรู้ทางกฎหมายและนำความรู้ทางกฎหมายไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการจัดการหนี้สินของประชาชนเป็นเรื่องสำคัญมาก จากการศึกษาวิจัยพบว่าการพัฒนาความรู้ทางกฎหมายเกี่ยวข้องกับหนี้สินซึ่งได้ดำเนินการโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในพื้นที่โดยนำเอาปัญหาที่เกิดขึ้นจริงที่พบมาใช้เป็นกรณีศึกษา เพื่อให้ประชาชนได้เข้าถึงกฎหมายโดยการพัฒนาความรู้กฎหมายในวิธีการที่เหมาะสมกับผู้นำชุมชนที่ต้องอาศัยการทำความเข้าใจกฎหมายให้ง่ายขึ้นและทำอย่างต่อเนื่อง ทำให้ผู้นำชุมชนตระหนักถึงผลกระทบทางกฎหมายอันเกิดจากการก่อหนี้สินที่มีจำนวนมากเกินไป ผลกระทบของการผิดนัดไม่ชำระหนี้ อัตราดอกเบี้ยจากการก่อหนี้กู้ยืมเงิน ทราบข้อดีในการทำสัญญากู้ยืมเงินอย่างถูกต้อง รวมถึงเห็นความสำคัญและมีความ

¹ บทความนี้มาจากงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาความรู้ทางกฎหมายแก่ชุมชนเพื่อเกิดประโยชน์ในการจัดการปัญหาหนี้สินของประชาชน ตำบลบ้านมาง อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา”, ได้รับทุนสนับสนุนโดยมหาวิทยาลัยพะเยาและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย มหาวิทยาลัยพะเยาและสกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป.

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์

³ Assistant Professor.

ตื่นตัวต่อการเข้าร่วมในการพัฒนาความรู้ทางกฎหมายเพื่อเกิดประโยชน์ในการจัดการปัญหา
หนี้ของประชาชนในพื้นที่ ตลอดจนได้ส่งผลทำให้ผู้นำชุมชนมีความรู้ทางกฎหมายเพิ่มมากขึ้น
ในประเด็นที่มีปัญหานี้สินที่ประชาชนพบบ่อยครั้ง อันเกี่ยวกับกฎหมายกู้ยืมเงิน ดอกเบี้ย
เบี้ยปรับ การค้าประกัน การจำนอง การทวงถามหนี้และประเด็นความรู้เกี่ยวกับกฎหมายหนี้
อื่น ๆ นอกจากนี้การแก้ไขปัญหานี้สินในพื้นที่ยังจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในการจัดการ
ทางการเงินอย่างถูกต้องโดยนำหลักโภควิภาค 4 แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การจัดทำ
บัญชีครัวเรือนมาใช้ควบคู่กับการพัฒนาความรู้กฎหมายด้วยเพื่อเกิดประโยชน์ในการจัดการ
ปัญหานี้สินได้อย่างรอบด้านและได้ผลดีอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ผลที่เกิดขึ้นหลังจากที่ได้พัฒนาความ
รู้ทางกฎหมายคือมีผู้นำชุมชนที่มีความรู้ทางกฎหมายเพิ่มมากขึ้นเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพ
ของการปฏิบัติหน้าที่ในบทบาทการบริหารและดำเนินการของแหล่งทุนในชุมชนอย่างถูกต้อง
มากขึ้น ตลอดจนเป็นการพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชนที่มีความน่าเชื่อถือในการเป็นที่พึ่ง
ของประชาชนในพื้นที่เพิ่มขึ้น รวมทั้งผู้นำชุมชนได้นำความรู้ทางกฎหมายไปใช้ปฏิบัติจริงในการ
เผยแพร่ให้แก่ประชาชนต่อไปอันเกิดประโยชน์ในการจัดการปัญหานี้สินของประชาชน และ
เสนอแนะเห็นควรจัดทำคู่มือหรือสื่อให้ความรู้ในรูปแบบที่เข้าใจง่ายโดยมาจากการมีส่วนร่วม
ของประชาชน ผู้เชี่ยวชาญ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อันเป็นแนวทางเพิ่มความรู้กฎหมาย
เกี่ยวกับหนี้สินและมีการจัดการทางการเงินอย่างถูกต้อง เพื่อให้คู่มือหรือสื่อนั้นเป็นเครื่องมือ
ที่สามารถใช้เป็นแนวทางให้ประชาชนสามารถปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องเหมาะสมทั้งบทบาท
ของการเป็นเจ้าหนี้และลูกหนี้ทั้งก่อนและหลังเข้าสู่การเกี่ยวข้องกับหนี้สิน

คำสำคัญ: พัฒนาความรู้ทางกฎหมาย จัดการปัญหานี้สินของประชาชน ชุมชน

Abstract

The development of legal knowledge related to the household debt in order to benefit the community in terms of the management of the debt problems, create community leaders, and monitor the use of legal knowledge in managing or solving or debt problems of the local people is very important. The research project found that development of legal knowledge related to debt, which was conducted by the participation of community leaders in this local area as well as using practical problems such as a case study, would contribute to the access in laws and the development of law in a way that is suitable for community leaders, who often need to understand the laws and constantly improve their understanding of the law. Community leaders must be aware of the legal consequences arising from over whelming debt, default of debt payment, and interest rate of the loan debt. They must realize the advantages of drafting the loan agreement correctly and the importance of the development of legal knowledge for the benefit of managing the debt problem for the people in this area. This would result in the improvement of the legal knowledge related to the debt problems of the people such as the law relating to the loan of money, interests, fines, suretyship, mortgage, debt collection and law relating to debt obligation. In order to solve the debt problems in an effective and sustainable way, it is necessary to have a proper understanding of the financial literacy and the money management, while at the same time relying on the concept of fourfold division of money, the concept of sufficiency economy and the use of household accounting to solve the debt problems together with the development of legal knowledge for the people in one particular area. After the development of legal knowledge, the result would be the increasing numbers of the community leaders who have sufficient legal knowledge and capacities to manage the village funds or apple such knowledge in the implementation of the village funds more efficiently. This has also created the community leaders who are more trustworthy and reliable for the local people in the area. These community leaders also use such legal knowledge to practice and educate the local people about the debt management in order to solve the debt problems in an appropriate manner, and should prepare a guideline or other media simplification for knowledge in the field of financial

management and accurate knowledge about legal liabilities by the participation of experts. The guideline is a tool that can be used to prepare people properly about their legal rights and obligations before and after entering into debt as either creditors or debtors.

Keywords: Development of Legal Knowledge, Management of Debt Problems for the People, Community

1. บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากการลงพื้นที่บริการวิชาการด้านกฎหมายและการทำวิจัยทางกฎหมายเพื่อพัฒนาชุมชนทำให้ทราบถึงปัญหานี้สินของประชาชนที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาทางกฎหมายในหลายเรื่อง⁴ รวมทั้งด้วยความร่วมมือของมหาวิทยาลัยพะเยาและสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ซึ่งได้สนับสนุนทุนวิจัยเพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ (ABC: Area Based Collaborative Research) อันเป็นการดำเนินงานวิจัยที่ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนและนำองค์ความรู้ไปพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งอันสอดคล้องกับปณิธานมหาวิทยาลัยพะเยาที่ว่า “ปัญญาเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน” (Wisdom for Community Empowerment) ประกอบกับเพื่อพัฒนาพื้นที่ตามนโยบาย 1 คณะ 1 อำเภอหรือ 1 คณะ 1 โมเดล ของมหาวิทยาลัยพะเยา เพื่อเกิดประโยชน์ในการจัดการปัญหานี้สินของประชาชนได้อย่างเหมาะสม

จากปัญหาของครัวเรือนส่วนใหญ่มีรูปแบบการก่อหนี้และมีปัญหาทางกฎหมายเกิดจากการกู้ยืมเงิน การจำนอง การค้าประกัน โดยได้ก่อหนี้ทั้งในระบบและนอกระบบ ประชาชนมีแนวโน้มผิดนัดไม่ชำระหนี้มากขึ้นเนื่องจากมีหนี้สินจำนวนมากจนมีปัญหาเกี่ยวกับการจัดการภาระหนี้สินที่มีอยู่ และไม่มีความรู้ที่ถูกต้องถึงผลกระทบในทางกฎหมายจากภาระหนี้ที่ได้ก่อขึ้นจนละเลยไม่ชำระหนี้อันมีแนวโน้มเกิดปัญหาความเสี่ยงที่จะถูกดำเนินการบังคับคดีทางกฎหมายมากขึ้น และพบว่าเมื่อเกิดปัญหาประชาชนจะเข้าถึงผู้นำชุมชนที่ใกล้ชิดในพื้นที่เป็นหลักซึ่งสะท้อนได้ว่าบทบาทผู้นำชุมชนมีส่วนสำคัญในการแก้ไขปัญหาของชุมชน แต่ช่องทางการเข้าถึงยังไม่มีระบบที่ชัดเจน ผู้นำชุมชนมักใช้วิธีการไกล่เกลี่ยในเบื้องต้นก่อน แต่ประชาชนบางส่วนละเลยไม่ดำเนินการใด ๆ จนเกิดความเสียหาย รวมทั้งผู้มีความรู้ทางกฎหมายในชุมชนมีน้อยมาก และผู้นำชุมชนไม่มีความรู้ทางกฎหมายเพียงพอที่จะให้คำปรึกษาได้อย่างเต็มที่ขาดแคลนผู้ให้คำปรึกษาด้านกฎหมายในชุมชน บางครั้งผู้นำชุมชนมีการดำเนินการที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมายอันมีความเสี่ยงให้เกิดผลกระทบให้ได้รับความเสียหายต่อการปฏิบัติงานได้จึงควรสร้างผู้นำชุมชนให้ได้เข้าถึงความรู้กฎหมายเพิ่มขึ้นอันเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติหน้าที่ในบทบาทของที่พึงของประชาชนให้มีความน่าเชื่อถือและสามารถช่วยแก้ไขปัญหายของประชาชนในชุมชนได้มากขึ้นด้วยการมีส่วนร่วมระหว่างกัน และก่อนการก่อหนี้ควรกำหนดให้แหล่งทุนในระบบมีการพัฒนาความรู้ทางกฎหมายขึ้นอันเกิดประโยชน์ในการจัดการปัญหานี้สิน

⁴ กันย์กัญญา ใจการวงศ์สกุล, “กฎหมายกับโครงการบำบัดทุกข์ บำรุงสุข แบบเบ็ดเสร็จในพื้นที่ตำบลบ้านม่วง อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา,” ใน *รายงานสืบเนื่องจากการประชุมทางวิชาการระดับชาติ พะเยาวิจัย ครั้งที่ 4*, บรรณาธิการโดย, กองบริหารงานวิจัยและประกันคุณภาพการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา (พะเยา: มหาวิทยาลัยพะเยา, 2558), 191-202.

ครัวเรือนของประชาชนได้⁵

นอกจากนี้การที่ประชาชนมีปัญหาเกี่ยวกับการมีความรู้ทางการเงินในระดับค่อนข้างต่ำ การมีความรู้เกี่ยวกับการคำนวณดอกเบี้ย การไม่คำนึงถึงความสามารถในการชำระหนี้ ก่อนการก่อหนี้ และการไม่วางแผนการใช้จ่ายเงิน⁶ รวมทั้งมีการจัดการหนี้สินซึ่งเน้นเฉพาะเกี่ยวกับสถานะความเป็นอยู่และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเป็นหลัก⁷ แต่ขาดการศึกษาถึงประเด็นปัญหากฎหมายที่มีความเกี่ยวข้องกับปัญหาหนี้สินในชุมชนย่อมเกิดผลกระทบในทางกฎหมายกับประชาชน ซึ่งความสำคัญของปัญหาหนี้สินของประชาชนเป็นเรื่องไม่อาจปฏิเสธประเด็นปัญหาทางกฎหมายได้เพราะมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอยู่มาก เนื่องจากกฎหมายเป็นเรื่องของประชาชนทุกคนที่ต้องรู้และใช้ให้เป็น ทั้งนี้เพื่อนำกฎหมายมาใช้ป้องกันตนเองและทำให้เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้อื่นได้ การรู้กฎหมายจึงเป็นนโยบายในการบังคับใช้กฎหมายอย่างหนึ่งเพื่อให้ทุกคนต้องรู้ให้ได้มากที่สุด เพราะหากยอมให้มีการอ้างถึงความไม่รู้กฎหมาย คนในสังคมนั้นก็จะไม่สนใจกฎหมายทำให้การบังคับใช้กฎหมายจะเกิดปัญหา ด้วยเหตุนี้บุคคลจึงปฏิเสธว่าตนไม่รู้กฎหมายไม่ได้⁸ หากประชาชนจัดการหนี้สินโดยไม่คำนึงถึงและไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นปัญหาด้านกฎหมายก็จะส่งผลกระทบทำให้มีการชำระหนี้ไม่ถูกต้อง ด้วยเหตุนี้เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำความผิดหรือถูกเอารัดเอาเปรียบหรือตกเป็นเหยื่อจากการไม่รู้กฎหมายจึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาความรู้และให้ความช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ประชาชน ซึ่งหน่วยงานทางกฎหมายต้องร่วมมือกันทุกฝ่ายช่วยกำกับดูแลโดยไม่ได้มุ่งเฉพาะแก้ไขบทบัญญัติกฎหมายเท่านั้นแต่ยังต้องให้ประชาชนได้เข้าใจกฎหมายและสามารถปฏิบัติตามกฎหมายอย่างถูกต้องเพื่อให้การบังคับใช้กฎหมายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพด้วย ซึ่งต้องร่วมกันสร้างความ เป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม โดยหาแนวทางที่จะทำอย่างไรให้บุคคลไม่ควรเข้าไปสู่กระบวนการยุติธรรมโดยไม่จำเป็น รวมทั้งจะทำอย่างไรให้การเข้าถึงความเป็นธรรมอันเกิด ความเป็นธรรมในสังคม และทำอย่างไรให้เกิดความยุติธรรมได้โดยไม่ต้องเข้าสู่กระบวนการ ยุติธรรมกระแสหลัก ทั้งนี้การพัฒนาความรู้ทางกฎหมายให้ผู้นำชุมชนโดยมีผู้เชี่ยวชาญด้าน กฎหมายช่วยกำกับดูแลนั้นถูกคาดหวังว่าจะทำให้เกิดประโยชน์และเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วย

⁵ กันยภัฏญา ใจการวงศ์สกุล และเทพ วงศ์สุภา, *สถานการณ์ปัญหาทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับปัญหาหนี้สินครัวเรือนของประชาชน ตำบลบ้านม่วง อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา* (รายงานการวิจัย) (พะเยา: มหาวิทยาลัยพะเยา, 2557), 1-5.

⁶ สถาบันคินันแห่งเอเชีย, *โครงการคนไทยก้าวไกล ใ้ใจการเงิน* (กรุงเทพฯ: สถาบันคินันแห่งเอเชีย, 2558), 62.

⁷ ภารดี สุขวาสนะ, *รูปแบบและแนวทางในการจัดการหนี้สินของชุมชนบ้านนาคลอง ตำบลนาคู อำเภอนาคู จังหวัดกาฬสินธุ์* (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2552), บทคัดย่อ.

⁸ ทวีเกียรติ มินะกนิษฐ, *สังคมกับกฎหมาย*, พิมพ์ครั้งที่ 4. (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2555), 13-14.

ให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และนำความรู้ที่ได้ไปใช้จัดการปัญหานี้สินของประชาชนในพื้นที่ให้ได้รับการป้องกันแก้ไขปัญหาย่างรอบด้านและมีประสิทธิภาพต่อไป

ดังนั้น จึงจำเป็นต้องให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาความรู้ทางกฎหมายในพื้นที่เพื่อจะเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการเสริมสร้างการพัฒนาศักยภาพในการเรียนรู้กฎหมายเพื่อให้เกิดการตระหนักถึงความสำคัญของกฎหมาย รับรู้ถึงผลกระทบทางกฎหมายก่อนการตัดสินใจก่อนนี้หรือให้มีแนวทางจัดการหนี้สินที่มีอยู่อย่างถูกต้อง สนับสนุนการสร้างผู้นำชุมชนให้มีความรู้ความเข้าใจกฎหมายเกิดภูมิคุ้มกันในการป้องกัน แก้ไขปัญหานี้สินในพื้นที่ด้วยตนเองต่อไป ทั้งนี้ งานวิจัยนี้ได้นำนิติศาสตร์ศึกษาในหลักสูตรนิติศาสตรบัณฑิตไปเรียนรู้การใช้กฎหมายนอกชั้นเรียนโดยให้มีประสบการณ์ทราบถึงสถานการณ์ปัญหาของสังคมที่เกิดขึ้นจริงอันเป็นการส่งเสริมการฝึกทักษะพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับนักกฎหมายอันเป็นวิธีการศึกษากฎหมายเชิงคลินิก⁹ เพื่อให้สามารถปรับใช้กฎหมายในการให้ความช่วยเหลือแก้ไขปัญหายของชุมชนร่วมกับผู้นำชุมชนได้และติดตามผลของการนำความรู้กฎหมายที่ได้รับของผู้นำชุมชนไปขยายผลให้ไปถึงประชาชนได้มากขึ้นเพื่อให้ประชาชนในชุมชนได้เข้าถึงความรู้กฎหมายได้อีกทางหนึ่งให้มากขึ้น ดังพระบรมราโชวาทพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ในโอกาสพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์แก่ข้าราชการ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน วันที่ 23 กรกฎาคม 2513 ความตอนหนึ่งว่า “...หลักที่ว่าทุกคนต้องทราบถึงกฎหมายและต้องทำตามกฎหมายนั้นรู้สึคว่าบางครั้งก็ใช้ไม่ได้ เพราะว่ากฎหมายไม่ถึงประชาชน ต้องนึกบ้างว่าเป็นความผิดพลาดราชการที่ไม่สามารถจะนำกฎหมายไปให้ถึงประชาชน...” ทั้งนี้การนำกฎหมายไปให้ถึงประชาชนก็เพื่อจะได้แนวทางในการพัฒนาความร่วมมือระหว่างกันของชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ นำไปสร้างภูมิคุ้มกันในการป้องกัน แก้ไขปัญหานี้สินของพื้นที่ด้วยตนเองอย่างยั่งยืนต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อพัฒนาความรู้ทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับหนี้สินครัวเรือนแก่ชุมชนเพื่อเกิดประโยชน์ในการจัดการปัญหานี้สินของประชาชนในพื้นที่
- 2) เพื่อสร้างผู้นำชุมชนให้มีความรู้ทางกฎหมาย และติดตามผลการนำความรู้ทางกฎหมายเพื่อเกิดประโยชน์ในการจัดการหรือแก้ไขปัญหานี้สินของประชาชนในพื้นที่

1.3 ทฤษฎี และสมมุติฐานการวิจัย (ถ้ามี)

งานวิจัยนี้ได้นำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การทำบัญชีครัวเรือน หลักภาควิภาค 4 ควบคู่กับการพัฒนาความรู้ทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับหนี้สินแก่ผู้นำชุมชนมาใช้ใน

⁹ พรรณรายรัตน์ ศรีไชยรัตน์, “การศึกษากฎหมายเชิงคลินิก: ทางเลือกในการปฏิรูปการศึกษากฎหมายไทย,” *วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร* 5, ฉ.2 (2555): 80-108.

การวิเคราะห์

1.4 ขอบเขตการวิจัย

ศึกษาถึงการพัฒนาความรู้ทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับหนี้สินครัวเรือนแก่ชุมชนเพื่อเกิดประโยชน์ในการจัดการปัญหาหนี้สินของประชาชนในพื้นที่ซึ่งพัฒนาความรู้เกี่ยวกับกฎหมายหนี้และการชำระหนี้, การกู้ยืมเงิน ดอกเบี้ย เบี้ยปรับ, การค้ำประกัน, การจำนอง, การทวงถามหนี้และเป็นการสร้างผู้นำชุมชนให้มีความรู้ทางกฎหมายเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเป็นที่พึ่งของประชาชนในการแก้ไขปัญหาของชุมชนและส่งเสริมให้นำความรู้ทางกฎหมายไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการจัดการแก้ไขปัญหาหนี้สินของประชาชน

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยศึกษาจากเอกสารต่าง ๆ และมีการพูดคุยถามตอบรวมทั้งมีแบบสอบถามผู้นำชุมชนที่เข้าร่วมพัฒนาความรู้กฎหมายจำนวน 30 คนซึ่งเลือกศึกษาผู้นำชุมชนตำบลบ้านม่วง อำเภอเชียงม่วน จังหวัดพะเยา มีการพัฒนาความรู้ทางกฎหมายโดยเลือกประเด็นสำคัญที่เกี่ยวข้องกับปัญหาหนี้สินแก่ผู้นำชุมชนซึ่งนำข้อมูลจากประสบการณ์ของผู้นำชุมชนมาประกอบการพูดคุยเป็นกรณีศึกษาและยกตัวอย่างจากคำพิพากษากฎีกามาอธิบายควบคู่กับการให้ความรู้กฎหมายในแต่ละประเด็นที่เกี่ยวข้อง พร้อมกับอธิบายเพิ่มเติมสาระของกฎหมายโดยนักกฎหมาย แล้วรวบรวมข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษาทั้งหมดมาวิเคราะห์ร่วมกันในเชิงพรรณนา

1.6 ประโยชน์ที่จะได้รับ

- 1) ได้ทราบถึงผลการพัฒนาความรู้ทางกฎหมายแก่ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับหนี้สินครัวเรือนอันเป็นประโยชน์ในการจัดการปัญหาหนี้สินของประชาชนในพื้นที่
- 2) ได้ผู้นำชุมชนที่มีความรู้ทางกฎหมายในพื้นที่ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและสร้างความน่าเชื่อถือในบทบาทการเป็นผู้นำชุมชนอันเป็นที่พึ่งของประชาชนและสามารถนำความรู้ทางกฎหมายไปปรับใช้เพื่อเกิดประโยชน์ในการจัดการปัญหาหนี้สินของประชาชน
- 3) เกิดการเรียนรู้ในการเข้าถึงกฎหมายของประชาชนในชุมชนมากขึ้นอันเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ชุมชนอื่น ๆ เพื่อไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาพื้นที่ของตนได้

2. ผลการพัฒนาความรู้กฎหมายแก่ผู้นำชุมชน

ในงานวิจัยนี้มีการพัฒนาความรู้กฎหมายแก่ผู้นำชุมชนใน 5 ประเด็นคือความรู้กฎหมายเกี่ยวกับหนี้และการชำระหนี้, ความรู้กฎหมายเกี่ยวกับการกู้ยืมเงิน ดอกเบี้ย และเบี้ย

ปรับ, ความรู้กฎหมายเกี่ยวกับการค้าประกัน, ความรู้กฎหมายเกี่ยวกับการจำนอง และความรู้กฎหมายเกี่ยวกับการทวงถามหนี้ โดยได้อธิบายความรู้กฎหมายในเรื่องเหล่านี้ให้แก่ผู้นำชุมชนที่เข้าร่วมอบรมก่อนแล้วจึงประเมินความรู้โดยใช้วิธีทำการทดสอบด้วยแบบสอบถามปรากฏผลดังนี้

2.1 ความรู้และผลการพัฒนาความรู้กฎหมายหนี้และการชำระหนี้

2.1.1 ความรู้กฎหมายหนี้และการชำระหนี้

คำว่า “หนี้” ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย ไม่ได้ให้คำนิยามไว้ คำว่า “หนี้” แปลว่า “ภาระหรือหน้าที่” ซึ่งหมายถึง พันธะหรือความผูกพันระหว่างลูกหนี้และเจ้าหนี้ ซึ่งก่อให้เกิดหน้าที่และความรับผิดชอบในการชำระหนี้ทางฝ่ายลูกหนี้และก่อให้เกิดสิทธิทางฝ่ายเจ้าหนี้เหนือลูกหนี้เพื่อจะบังคับให้ลูกหนี้ชำระหนี้ พันธะหรือความผูกพันทางกฎหมายเป็นเสมือนโซ่ที่ล่ามลูกหนี้ไว้กับเจ้าหนี้ หากเจ้าหนี้ได้รับชำระหนี้แล้วโซ่ดังกล่าวก็จะคลายออกทำให้ลูกหนี้พ้นสภาพจากการเป็นหนี้¹⁰ โดยความหมาย “หนี้” คือ “Law of Obligation”¹¹ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอันอาจเกิดขึ้นได้ในหลายกรณี หนี้เป็นนิติสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองฝ่ายซึ่งฝ่ายหนึ่งต้องกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งให้อีกฝ่ายหนึ่ง โดยฝ่ายที่ต้องกระทำการนั้นเรียกว่าลูกหนี้ ส่วนฝ่ายที่ได้รับผลจากการกระทำนั้นเรียกว่าเจ้าหนี้ ส่วนการกระทำนั้นแยกออกได้เป็น 3 ชนิด คือกระทำการทำการ กระทำการละเว้นกระทำการ และกระทำการโอนทรัพย์สิน¹²

กฎหมายลักษณะหนี้มีหลักการพื้นฐานอยู่ที่การรับรองและคุ้มครองนิติสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับบุคคลไม่ใช่บุคคลกับทรัพย์สิน สภาพและลักษณะของการรับรองคุ้มครองสิทธิจึงไม่เด็ดขาดและไม่มั่นคงเหมือนอย่างทรัพย์สินในกฎหมายลักษณะทรัพย์สิน คือ ฝ่ายเจ้าหนี้มีสิทธิเรียกร้องให้ลูกหนี้ชำระหนี้ให้ตนเท่านั้น เจ้าหนี้จะอ้างสิทธิเรียกร้องนี้ไปยื่นบุคคลอื่นที่ไม่ใช่ลูกหนี้ของตนไม่ได้ และเจ้าหนี้จะต้องใช้สิทธิฟ้องร้องบังคับชำระหนี้ภายในกำหนดอายุความที่กฎหมายบังคับไว้ด้วย เพราะถ้าเจ้าหนี้ไม่ได้ฟ้องภายในอายุความที่กฎหมายกำหนดสิทธิเรียกร้องของเจ้าหนี้ย่อมขาดอายุความทำให้ลูกหนี้นียกอายุความขึ้นต่อสู้คดีอำนาจฟ้องได้¹³

¹⁰ โสภณ รัตนกร, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยหนี้, พิมพ์ครั้งที่ 11 (กรุงเทพฯ: นิติบรรณการ, 2551), 6.

¹¹ Reinhard Zimmermann, *The Law of Obligations, Roman Foundations of the Civilian Tradition* (Oxford: Clarendon Press, 1996), 1-33.

¹² จิต เศรษฐบุตร, *หลักกฎหมายแพ่งลักษณะนิติกรรมและหนี้* (กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2526), 375.

¹³ จริฎ ภัคดิธนากุล, *ผลและความระงับแห่งหนี้*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: บริษัททฤษฎาม พับลิชชิง, 2558), 5.

ดังนั้น ความหมายของ “หนี้” คือ ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิและหน้าที่ของบุคคล 2 ฝ่ายกล่าวคือ เจ้าหนี้ฝ่ายหนึ่งและลูกหนี้ฝ่ายหนึ่งที่ถูกกฎหมายได้ให้สิทธิแก่เจ้าหนี้ที่จะเรียกร้องให้ลูกหนี้ปฏิบัติตามชำระหนี้ให้ถูกต้องตามความประสงค์ที่แท้จริงของมูลหนี้¹⁴

เมื่อเกิดหนี้ขึ้นลูกหนี้และเจ้าหนี้มีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติชำระหนี้ต่อกันอย่างถูกต้อง¹⁵ ซึ่งหน้าที่สำคัญคือหน้าที่ที่ลูกหนี้ต้องชำระหนี้แก่เจ้าหนี้เพื่อให้หนี้ดังกล่าวระงับหรือหลุดพ้นจากการชำระหนี้ เมื่อมีหนี้ลูกหนี้มีหน้าที่ต้องชำระหนี้ให้ถูกต้องตามความประสงค์แห่งหนี้ นั่นแสดงว่าการชำระหนี้ของลูกหนี้ต้องชำระให้ถูกต้องตามความประสงค์แห่งหนี้ด้วย ความประสงค์แห่งหนี้นี้ย่อมรวมทุกอย่างที่ลูกหนี้จะต้องปฏิบัติตามในการชำระหนี้ นั่นรวมทั้งให้เป็นไปตามเงื่อนไขเงื่อนไขในการชำระหนี้ และการชำระหนี้ถ้าเป็นหนี้ที่มีกำหนดเวลาก็ต้องชำระหนี้ให้ถูกต้องตามกำหนดเวลาด้วย ถ้าชำระหนี้ไม่ถูกต้องตามกำหนดเวลาก็ถือว่าไม่ชำระหนี้ต้องตามความประสงค์แห่งหนี้

นอกจากนี้ การชำระหนี้ยังเกี่ยวข้องกับหลักสุจริตอันเป็นหลักแห่งความชอบธรรม หลักนี้มาจากหลักในกฎหมายโรมัน เรียกว่า “bona fides” หมายถึงความซื่อสัตย์หรือสัจจะอันเป็นหลักที่นักกฎหมายโรมันได้พัฒนาขึ้นเพื่อปรับปรุงกฎหมายเดิมที่มีลักษณะเคร่งครัดให้มีความเป็นธรรมยืดหยุ่น¹⁶ หรือแปลว่า “good faith” หมายถึง หลักแห่งมาตรฐานความซื่อสัตย์ ความไว้วางใจอันบุคคลพึงมีแก่กันโดยชอบ การปฏิบัติต่อกันด้วยความสุจริตเป็นหลักในการกำหนดกรอบความประพฤติของคนให้เป็นไปในทางที่ถูกต้อง รวมทั้งส่งเสริมให้ต้องมีหน้าที่ช่วยผดุงความยุติธรรมและความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในการที่คู่กรณีจะปฏิบัติต่อกันและกันในทางที่ควรทั้งในการที่บุคคลจะใช้สิทธิของตนและในการชำระหนี้¹⁷ หลักสุจริตเป็นหลักอันเป็นพื้นฐานของกฎหมายแพ่งทั้งระบบมีเจตนารมณ์เพื่อสร้างความเป็นธรรม เป็นหลักกฎหมายเพื่อความยุติธรรม ความซื่อสัตย์และความไว้วางใจอันจะก่อให้เกิดความเป็นธรรมในการใช้สิทธิและการชำระหนี้ของบุคคล¹⁸ และคำว่า สุจริต มีลักษณะเป็นนามธรรม มีความหมายกว้างไม่ได้มีหมายความเฉพาะถึงความรู้เท่าไม่ถึงการณ์เท่านั้น แต่ยังมีความมุ่งหมายในการคุ้มครองสิทธิ

¹⁴ ดาราวรรณ ธีระวัฒน์, *กฎหมายหนี้ หลักทั่วไป*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2555), 17.

¹⁵ สุนทร มณีสวัสดิ์, *คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์หนี้*, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2555), 32.

¹⁶ Martin Schermaier, “Bona Fides in Roman Contract Law,” In *Good Faith in European Contract Law*, eds. Reinhard Zimmermann and Simon Whittaker (Cambridge: Cambridge: University), 65.

¹⁷ กิตติศักดิ์ ปกรติ, *หลักสุจริตและเหตุเหนือความคาดหมายในการชำระหนี้* (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2554), 16-17.

¹⁸ ปรีดี เกษมทรัพย์, *กฎหมายแพ่ง: หลักทั่วไป* (กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2519), 32-33.

ของผู้ที่สุจริต แต่จะไม่คุ้มครองผู้ที่ใช้สิทธิไม่สุจริตด้วย¹⁹

สำหรับการผิदनชำระหนี้ มีผลในทางกฎหมายที่มีความสำคัญต่อลูกหนี้และเจ้าหนี้ ทำให้ลูกหนี้มีความรับผิดชอบอย่างเพิ่มขึ้น และขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดสิทธิบางอย่างแก่เจ้าหนี้ เช่นกัน อาจแยกพิจารณาสำหรับกรณีที่ลูกหนี้เป็นฝ่ายผิदनได้ 2 กรณี คือ ลูกหนี้ผิदनโดยต้องเดื่อนก่อน และลูกหนี้ผิदनโดยเจ้าหนี้ไม่ต้องเดื่อน²⁰

2.1.2 ผลการพัฒนาความรู้กฎหมายหนี้และการชำระหนี้

ผลการวิจัยพบว่า ผู้นำชุมชนได้มีการเรียนรู้และมีความเข้าใจในเนื้อหาสาระสำคัญของกฎหมายหนี้และการชำระหนี้ ซึ่งก่อนได้รับการพัฒนาความรู้ทางกฎหมายอัตราส่วนของผู้นำชุมชนได้มีความเข้าใจในบางประเด็นไม่มาก แต่หลังได้รับการพัฒนาความรู้ทางกฎหมายแล้วอัตราส่วนของผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ปรากฏว่ามีความเข้าใจที่เพิ่มมากขึ้นกว่าเดิม สะท้อนให้เห็นว่าการพัฒนาความรู้ทางกฎหมายมีผลต่อความรู้ที่เพิ่มมากขึ้นของผู้นำชุมชน

2.2 ความรู้และผลการพัฒนาความรู้กฎหมายกู้ยืมเงินดอกเบี้ย และเบี้ยปรับ

2.2.1 ความรู้กฎหมายกู้ยืมเงินดอกเบี้ย และเบี้ยปรับ

สัญญากู้ยืม²¹ หรือสัญญากู้ยืมเงิน เป็นสัญญาใช้สลับเปลี่ยนที่กฎหมายบัญญัติว่าต้องมีหลักฐานการกู้ยืม หลักฐานการชำระหนี้ และอัตราดอกเบี้ย การคิดดอกเบี้ยทบต้น และการชำระหนี้ด้วยของอื่น ตั้งแต่มาตรา 653-656 แห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์²² ซึ่งการนำกฎหมายเรื่องกู้ยืมเงินมาใช้บังคับต้องพิจารณาด้วยว่าสัญญาระหว่างคู่กรณีเป็นสัญญากู้ยืมหรือไม่ โดยพิจารณาจากข้อสัญญาที่ได้ตกลงกันไว้ ถ้าไม่ใช่สัญญากู้ยืมก็ไม่อาจนำมาตราดังกล่าวมาใช้บังคับได้ทั้งนี้ การกู้ยืมเงินเป็นนิติกรรมประเภทหนึ่งที่จะต้องนำหลักเกณฑ์เรื่องนิติกรรมมาใช้ด้วย²³

การส่งมอบเงินที่ยืมเมื่อสัญญากู้ยืมเงินเป็นสัญญาใช้สลับเปลี่ยนประเภทหนึ่งซึ่งวัตถุประสงค์การยืมนั้นแทนที่จะเป็นทรัพย์สินชนิดที่ใช่ไปสลับไปเพราะการใช้และสามารถใช้ทรัพย์สินอื่นที่เป็นประเภท ชนิด และปริมาณอย่างเดียวกันแทนได้โดยสัญญาใช้สลับเปลี่ยนจะบริบูรณ์

¹⁹ ประสิทธิ์ ไชยวิไลกุล, กฎหมายแพ่ง: หลักทั่วไป คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 4-14 (กรุงเทพฯ: นิติธรรม, 2548), 78.

²⁰ สุนทร มณีสวัสดิ์, “หนี้ที่เจ้าหนี้ผิदन,” วารสารกฎหมายสุโขทัยธรรมมาธิราช, 13, 2 (2544): 127-138.

²¹ ปัญญา นอมรอด, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วย ยืม คำประกัน จำนอง จำนำ, พิมพ์ครั้งที่ 9 (กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งนิติบัณฑิตยสภา, 2556), 28-31.

²² มาตราที่ระบุไว้ในบทความนี้ หากไม่ได้กล่าวถึงกฎหมายฉบับใดไว้เป็นการเฉพาะ ให้หมายถึงมาตราในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์.

²³ ไพฑูริย์ เอกจริยกร, คำอธิบาย ยืม ผูกทรัพย์, พิมพ์ครั้งที่ 12 (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2555), 64.

ต่อเมื่อส่งมอบทรัพย์สินที่ห้าม²⁴

สำหรับประเด็นเกี่ยวกับดอกเบี้ยที่ควรพิจารณามี 4 กรณี คือ ดอกเบี้ยที่กำหนดโดยกฎหมาย ดอกเบี้ยเกินอัตราที่กฎหมายกำหนด ดอกเบี้ยทบต้น ดอกเบี้ยกรณีผู้ให้กู้เป็นสถาบันการเงิน²⁵ ส่วนกรณีที่ในสัญญาซื้อขายตกลงว่าไม่คิดดอกเบี้ย แต่ถ้าลูกหนี้ผิดนัดให้คิดดอกเบี้ยในอัตราร้อยละ 5 ต่อปี ปัญหานี้เข้าใจว่าต้องเป็นไปตามที่ตกลงไว้เพราะเมื่อฝ่ายเจ้าหนี้ยอมทำข้อตกลงกับลูกหนี้ก็เท่ากับเจ้าหนี้ได้สละประโยชน์ที่ตนควรได้ตามมาตรา 224 วรรคแรกคืออัตราร้อยละ 7.5 ดังนั้นก็เป็นไปตามที่ตกลงให้คิดดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อปี จะคิดร้อยละ 7.5 ต่อปีตามมาตรา 224 ไม่ได้²⁶

กฎหมายไทยเข้าใจว่า “เบี้ยปรับ” หมายถึง ค่าเสียหายหรือค่าสินไหมทดแทนความเสียหายซึ่งคู่สัญญาได้กำหนดตกลงไว้ล่วงหน้าเมื่อมีการไม่ชำระหนี้ หรือเมื่อมีการชำระหนี้แต่ชำระหนี้ไม่ถูกต้องสมควรหรือเมื่อมีการกระทำการอันฝ่าฝืนมูลหนี้สำหรับหนึ่งวันกระทำการจะกำหนดเป็นจำนวนเท่าใดก็ได้ที่แน่นอน หรือกำหนดวิธีการในการคำนวณไว้แน่นอนก็ได้หรือกำหนดเป็นการชำระหนี้เป็นอย่างอื่นก็ได้ เบี้ยปรับอาจจะมีการส่งมอบให้แก่กันหรือไม่ก็ได้ โดยการพิจารณาถึงวัตถุประสงค์ของการส่งมอบด้วยว่าเพื่ออะไร ดังนั้นถ้าคู่สัญญาฝ่ายที่กำหนดว่าเป็นผู้ที่จะต้องเสียเบี้ยปรับถ้าผิดสัญญา เมื่อมีการผิดสัญญาหรือไม่ชำระหนี้คู่สัญญาอีกฝ่ายก็มีสิทธิที่จะเรียกเบี้ยปรับได้²⁷ โดยได้สรุปผลการกำหนดเบี้ยปรับไว้มี 2 กรณีคือ²⁸ 1) กรณีลูกหนี้ไม่ชำระหนี้เลยเจ้าหนี้มีสิทธิเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้หรือเรียกเอาเบี้ยปรับแทนการชำระหนี้ได้เพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่งเท่านั้น หากปรากฏว่าเจ้าหนี้เรียกเอาเบี้ยปรับแล้วก็มีสิทธิเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้อีก 2) กรณีลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้องสมควรเป็นกรณีที่ลูกหนี้ได้ชำระหนี้ให้เจ้าหนี้แล้วแต่การชำระหนี้ดังกล่าวบกพร่อง อาจชำระหนี้ล่าช้ากว่ากำหนด หรือชำระหนี้ให้ไม่ครบถ้วน เจ้าหนี้มีสิทธิเรียกให้ลูกหนี้ชำระหนี้และมีสิทธิเรียกเอาเบี้ยปรับได้ด้วย

ผลของการกำหนดเบี้ยปรับ²⁹ 1) เมื่อลูกหนี้ชำระหนี้ตามสัญญาโดยถูกต้องครบถ้วนทุกประการ การเรียกให้ชำระเบี้ยปรับหรือรับเบี้ยปรับไม่สามารถกระทำได้ เพราะลูกหนี้ไม่ได้

²⁴ ปัญญา ถนอมรอด, คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วย ยืม คำประกัน จำนอง จำนำ, 35-46.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, 50-77.

²⁶ ชลอ ว่องวัฒนากุล, คำอธิบายเรียงมาตรา ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยหนี้ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2549), 90.

²⁷ ศนันท์กรณ (เจ้าปี) โสติพิพันธุ์, คำอธิบายนิติกรรม-สัญญา พร้อมคำอธิบายในส่วนของพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง, พิมพ์ครั้งที่ 18 (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2557), 407-410.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, 426-427.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, 411-417.

ผิดสัญญาอันจะสันนิษฐานได้เป็นเบื้องต้นว่าเจ้าหนี้ไม่ได้รับความเสียหาย 2) เมื่อการชำระหนี้ตกเป็นพันธียโดยลูกหนี้ไม่ผิด เจ้าหนี้ก็จะเรียกร้องเบี้ยปรับจากลูกหนี้ไม่ได้ 3) เมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้หรือชำระหนี้ไม่ถูกต้องสมควร เจ้าหนี้สามารถจะริบหรือเรียกเบี้ยปรับได้

จำนวนเบี้ยปรับที่รับได้³⁰ โดยหลักริบหรือเรียกเบี้ยปรับได้ตามที่กำหนดในสัญญาโดยไม่ต้องฟ้องร้อง ไม่ต้องพิสูจน์ แต่มีข้อยกเว้นจำนวนเบี้ยปรับอาจลดลงได้ตามข้อสัญญาหากในสัญญาได้กำหนดกรณีที่มีการลดเบี้ยปรับได้ก็ให้เป็นไปตามนั้น หรือมีการปรับลดลงได้ตามกฎหมายหากกรณีเบี้ยปรับสูงเกินส่วน ศาลจะลดลงมาพอสมควรก็ได้โดยศาลพิเคราะห์ถึงทางได้เสียของเจ้าหนี้ทุกอย่างอันชอบด้วยกฎหมาย

2.2.2 ผลการพัฒนาความรู้กฎหมายกู้ยืมเงินดอกเบี้ย และเบี้ยปรับ

ผู้นำชุมชนได้มีการเรียนรู้และมีความเข้าใจในเนื้อหาสาระสำคัญของกฎหมายกู้ยืมเงิน ดอกเบี้ยและเบี้ยปรับ พบว่าก่อนได้รับการพัฒนาความรู้อัตราส่วนของผู้นำชุมชนได้มีความเข้าใจไม่มาก แต่เป็นประเด็นที่ผู้นำชุมชนหลายคนซึ่งเป็นคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านได้มีประสบการณ์ที่มีประชาชนมาขอรับคำปรึกษาอยู่บ่อยครั้งทั้งเรื่องการกู้ยืมเงิน ดอกเบี้ย และเบี้ยปรับที่เกิดขึ้น แม้ว่าจะเกี่ยวข้องจากการปฏิบัติหน้าที่ของตนที่ผ่านมาก็ยังพบปัญหาความรู้กฎหมายที่ตนมีอยู่ไม่เพียงพอ บางประเด็นเข้าใจคลาดเคลื่อนไป แต่หลังได้รับการพัฒนาความรู้ทางกฎหมายอัตราส่วนของผู้นำชุมชนได้มีความเข้าใจที่เพิ่มขึ้น ซึ่งกระบวนการพัฒนาความรู้กฎหมายได้ยกตัวอย่างที่เกิดขึ้นจริงมาประกอบทำให้เห็นถึงปัญหาได้ชัดเจน จดจำได้ง่ายต่อการปรับใช้กฎหมาย ทำให้ผู้นำชุมชนได้มีความมั่นใจในความรู้กฎหมายชัดเจนขึ้นและมีความรู้เพิ่มขึ้นและนำเอาความรู้ที่ได้รับไปใช้ในการแก้ไขปัญหาหนี้สินที่ตนปฏิบัติหน้าที่ได้ เนื่องจากผู้นำชุมชนบางส่วนได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับบทบาทการเป็นเจ้าหนี้ในฐานะคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน หากมีความรู้ทางกฎหมายไม่ชัดเจนก็จะส่งผลกระทบต่อการทำงานของตนได้

2.3 ความรู้และผลการพัฒนาความรู้กฎหมายคำประกัน

2.3.1 ความรู้กฎหมายคำประกัน

การคำประกันนั้นมาตรา 680 ได้กล่าวไว้ว่าเป็นสัญญาซึ่งบุคคลภายนอกคนหนึ่งเรียกว่าผู้ค้ำประกันผูกพันตนต่อเจ้าหนี้คนหนึ่ง เพื่อชำระหนี้ในเมื่อลูกหนี้ไม่ชำระหนี้ อนึ่ง สัญญาค้ำประกันถ้ามิได้มีหลักฐานเป็นหนังสืออย่างใดอย่างหนึ่งลงลายมือชื่อผู้ค้ำประกันเป็นสำคัญ จะฟ้องร้องให้บังคับคดีไม่ได้ในปัจจุบันมีการคุ้มครองผู้ค้ำประกันในฐานะลูกหนี้ชั้นสองให้ดียิ่งขึ้นและสร้างความเป็นธรรมโดยกำหนดให้การค้ำประกันต้องระบุถึงวัตถุประสงค์ในการก่อหนี้ลักษณะมูลหนี้ที่เข้าไปค้ำประกัน จำนวนเงินสูงสุดที่ค้ำประกัน ระยะเวลาการค้ำประกันที่ชัดเจน

³⁰ เรื่องเดียวกัน, 420-426.

แน่นอนและแก้ไขในสาระสำคัญอื่น ๆ อีกหลายเรื่องที่เปลี่ยนแปลงจากเดิม เพื่อให้ผู้ค้าประกันได้ทราบในขณะทำสัญญาว่าตนมีความรับผิดชอบอย่างไรและปฏิบัติอย่างถูกต้องตามสัญญา อันมาจากพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 20) พ.ศ. 2557 โดยมีเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้คือกฎหมายเดิมที่ใช้บังคับยังไม่เพียงพอที่จะคุ้มครองสิทธิและให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ค้าประกันซึ่งมีลูกหนี้ชั้นต้น แต่เป็นเพียงบุคคลภายนอกที่ยอมผูกพันตนต่อเจ้าหนี้ในการที่จะชำระหนี้แทนลูกหนี้เท่านั้น โดยข้อเท็จจริงในทางปฏิบัติที่ผ่านมาปรากฏว่าเจ้าหนี้ส่วนใหญ่ซึ่งเป็นสถาบันการเงินหรือผู้ประกอบการอาชีพให้กู้ยืม มักจะอาศัยอำนาจต่อรองที่สูงกว่าหรือความได้เปรียบในทางการเงินกำหนดข้อตกลงอันเป็นการยกเว้นสิทธิของผู้ค้าประกันหรือผู้จำนองตามที่กฎหมายบัญญัติไว้ หรือให้ผู้ค้าประกันต้องรับผิดชอบเป็นลูกหนี้ชั้นต้น กรณีดังกล่าวจึงส่งผลให้ผู้ค้าประกันซึ่งเป็นประชาชนทั่วไปไม่ได้รับความคุ้มครองตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย รวมทั้งต้องกลายเป็นผู้ถูกฟ้องล้มละลายอีกเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 21) พ.ศ. 2558 ที่มีเหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ เพื่อให้มีความเหมาะสมแก่การประกอบธุรกิจในปัจจุบัน สมควรกำหนดให้ผู้ค้าประกันที่เป็นนิติบุคคลสามารถผูกพันตนเพื่อรับผิดชอบอย่างลูกหนี้ร่วมได้ รวมทั้งสามารถทำข้อตกลงล่วงหน้ายินยอมให้มีการผ่อนเวลาได้ หากเป็นสถาบันการเงินหรือผู้ประกอบการอาชีพค้าประกันเพื่อสินจ้างเป็นปกติธุระด้วย

กฎหมายที่แก้ไขเพิ่มเติมนี้ก่อให้เกิดข้อดีกับผู้ค้าประกัน เพราะช่วยคุ้มครองและให้ความเป็นธรรมแก่ผู้ค้าประกันมากขึ้น แต่อาจเกิดผลกระทบกับธนาคาร สถาบันการเงินหรือเจ้าหนี้ที่เป็นผู้ให้สินเชื่อหรือผู้ให้กู้เพราะอาจติดตามหนี้จากผู้ค้าประกันไม่สะดวกเหมือนในอดีต แต่การแก้ไขกฎหมายทำให้เกิดความชัดเจนและเป็นธรรมต่อผู้ค้าประกันและผู้จำนอง ทำให้ลูกหนี้และเจ้าหนี้ได้ใช้ความระมัดระวังให้ความสำคัญและยึดปฏิบัติตามสัญญาอย่างเคร่งครัด อันส่งผลดีต่อระบบธุรกรรมโดยรวมของประเทศซึ่งถือว่ากฎหมายที่แก้ไขนี้มีข้อดีมากกว่าข้อเสียและไม่กระทบต่อผู้บริโภคฯ หากทุกฝ่ายทำตามสัญญาและปฏิบัติตามสัญญาอย่างสุจริตและมีความรับผิดชอบร่วมกันในสัญญาที่ทำขึ้น³² และกฎหมายที่แก้ไขใหม่ที่มีการบังคับใช้นี้ผลประโยชน์ตกอยู่ที่ความคุ้มครองสิทธิของผู้ค้าประกันและผู้จำนองเด่นชัดกว่ากฎหมายเดิม แต่อาจนำมาซึ่งปัญหาการเข้าถึงสินเชื่อของลูกค้านางกลุ่มในอนาคต การเปลี่ยนแปลงนโยบายเครดิตของสถาบันการเงินที่ต้องคำนึงถึงความสามารถในการชำระหนี้ที่แท้จริงของลูกหนี้เพิ่มมากขึ้น³²

³¹ สายศิริ ศิริวิริยะกุล, “ผลกระทบของกฎหมายใหม่ การค้าประกันและจำนองตามพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์,” *วารสารวิชาการ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย* 1, ๑.1 (2558): 80-97.

³² จิตติ วิจิตรบรรจง, “ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยค้าประกันและจำนอง (ที่แก้ไขใหม่) และผลกระทบต่อสถาบันการเงิน,” *เรื่องเดียวกัน*, 1, ๑.1 (2558): 160-174.

2.3.2 ผลการพัฒนาความรู้กฎหมายคำประกัน

ผู้นำชุมชนได้มีการเรียนรู้และมีความเข้าใจในเนื้อหาสาระสำคัญของกฎหมายคำประกัน และศึกษากฎหมายที่ได้แก้ไขเพิ่มเติมครั้งปัจจุบันไปด้วย โดยก่อนได้รับการพัฒนาความรู้ทางกฎหมายอัตราส่วนของผู้นำชุมชนได้มีความเข้าใจไม่มากโดยเฉพาะในส่วนที่แก้ไขเพิ่มเติมใหม่เพราะไม่ทราบเนื้อหาสาระของกฎหมายมาก่อนเนื่องจากมีการบังคับใช้ได้ไม่นาน ขณะเดียวกันผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ก็ยังไม่ได้ศึกษาเนื้อหาของกฎหมายดังกล่าว ทำให้มีความรู้ความเข้าใจในหลายประเด็นอยู่ในสัดส่วนที่น้อยมาก แต่หลังได้รับการพัฒนาความรู้อัตราส่วนของผู้นำชุมชนได้มีความเข้าใจที่เพิ่มขึ้นในหลายประเด็น แต่ในบางประเด็นก็ยังไม่เข้าใจโดยผู้นำชุมชนได้สะท้อนว่าตัวบทกฎหมายมีความเข้าใจยาก เพราะถ้อยคำในกฎหมายไม่ค่อยคุ้นเคย แต่ผู้นำชุมชนบางส่วนก็ตระหนักว่าเป็นการจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องศึกษาทำความเข้าใจกับกฎหมายที่แก้ไขเพิ่มเติมใหม่นี้ เพราะหลายมาตราอธิบายได้ชัดเจนมากขึ้น และหากศึกษาอย่างละเอียดก็จะส่งผลดีต่อการปฏิบัติงานของตนได้อันเกิดประโยชน์ต่อประชาชนในพื้นที่และสามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนได้อย่างถูกต้อง

2.4 ความรู้และผลการพัฒนาความรู้กฎหมายจำนอง

2.4.1 ความรู้กฎหมายจำนอง

การจำนองนั้นมาตรา 702 ได้กล่าวไว้ว่าเป็นสัญญาซึ่งบุคคลคนหนึ่งเรียกว่าผู้จำนอง เอาทรัพย์สินตราไว้แก่บุคคลอีกคนหนึ่งเรียกว่าผู้รับจำนอง เป็นประกันการชำระหนี้โดยไม่ส่งมอบทรัพย์สินนั้นแก่ผู้รับจำนอง ทั้งนี้ผู้รับจำนองชอบที่จะได้รับชำระหนี้จากทรัพย์สินที่จำนองก่อนเจ้าหนี้สามัญโดยไม่ต้องพิจารณาถึงว่ากรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่จำนองได้โอนไปยังบุคคลภายนอกแล้วหรือไม่ ซึ่งการจำนองคือการที่ผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินนำทรัพย์สินมาจดทะเบียนเพื่อให้ทรัพย์สินนั้นเป็นหลักประกันการชำระหนี้รายที่ตนจำนองเป็นประกัน สัญญาจำนองจึงเป็นสัญญาอุปกรณ์ที่ขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์ของหนี้ประธาน ในทางกฎหมายอาจแยกการจำนองโดยพิจารณาตัวผู้จำนอง ออกเป็น 2 ลักษณะ ดังนี้³³ 1) ผู้จำนองเป็นลูกหนี้ที่ได้จำนองทรัพย์สินของตนประกันหนี้ของตนเอง 2) ผู้จำนองเป็นบุคคลภายนอกที่ไม่ใช่ลูกหนี้แต่ได้จำนองทรัพย์สินของผู้จำนองเป็นประกันหนี้ของลูกหนี้ นอกจากนี้ในสัญญาจำนองได้ให้สิทธิแก่เจ้าหนี้ผู้รับจำนองในการจะบังคับทรัพย์สินที่จำนองเพื่อมาชำระหนี้เท่านั้น ผู้รับจำนองไม่มีสิทธิบังคับเหนือทรัพย์สินอื่นของผู้จำนองที่สิทธิจำนองครอบงำไม่ถึง ตลอดจนไม่มีสิทธิฟ้องร้องให้ผู้จำนองชำระหนี้ประธาน เนื่องจากผู้จำนองไม่ได้ผูกพันตนเข้าชำระหนี้แทนลูกหนี้ ด้วยเหตุนี้

³³ สุดา วิศรุตพิชญ์, “บทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (แก้ไขใหม่) ช่วยปลดเปลื้องภาระของผู้จำนอง,” *วารสารนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์* 44, ฉบับที่ 1 (2558): 7-42.

หลักการของกฎหมายว่าด้วยการประกันหนี้ด้วยทรัพย์ ผู้จำนองจึงไม่ต้องรับผิดชอบเกินกว่าราคาทรัพย์ที่จำนอง อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติที่ผ่านมาก่อนที่จะมีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 20) พ.ศ. 2557 โดยก่อนหน้านี้มีหลายเรื่องที่ได้ส่งผลให้ผู้จำนองต้องรับภาระตามสัญญาจำนองมากกว่าการเป็นผู้จำนอง แม้กฎหมายจะได้บัญญัติไว้ว่าผู้จำนองเป็นเพียงบุคคลที่นำทรัพย์สินที่จำนองมาให้เป็นประกันการชำระหนี้เท่านั้น มิได้เข้ามาผูกพันตนที่จะชำระหนี้ในสัญญาจำนอง แต่เจ้าหน้าที่มักจะให้ผู้จำนองยอมตกลงว่าหากบังคับจำนองทรัพย์สินที่จำนองแล้วได้ราคายังไม่พอชำระหนี้ ผู้จำนองก็จะรับผิดชอบชำระหนี้ให้แก่เจ้าหน้าที่ในส่วนที่ขาดจนครบถ้วนซึ่งไม่เป็นธรรมกับผู้จำนอง

ปัจจุบันมีพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 20) พ.ศ. 2557 และพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (ฉบับที่ 21) พ.ศ. 2558 ซึ่งมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายเรื่องเพื่อให้เกิดความคุ้มครองผู้จำนองมากขึ้น และได้เปลี่ยนหลักการในเรื่องของการบังคับจำนองซึ่งเดิมเคยมีการฟ้องร้องบังคับจำนองต่อศาล ก็ให้สามารถบังคับจำนองโดยดำเนินการขายทอดตลาดทรัพย์ที่จำนองนั้นได้โดยไม่ต้องฟ้องร้องคดีต่อศาลหากเข้าเงื่อนไขที่กฎหมายบัญญัติไว้ ซึ่งการแก้ไขกฎหมายพยายามที่จะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ในเรื่องอำนาจต่อรองที่สถาบันการเงินมีเหนือลูกค้าที่มาใช้บริการซึ่งเป็นการคุ้มครองเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้จำนอง

2.4.2 ผลการพัฒนาความรู้กฎหมายจำนอง

ผู้นำชุมชนได้มีการเรียนรู้และมีความเข้าใจในเนื้อหาสาระสำคัญของกฎหมายจำนอง และศึกษากฎหมายที่ได้แก้ไขเพิ่มเติมในปัจจุบัน พบว่าก่อนได้รับการพัฒนาความรู้อัตราส่วนของผู้นำชุมชนได้สะท้อนว่ามีความเข้าใจเนื้อหาสาระเพียงในบางประเด็น แต่หลังจากมีเนื้อหาสาระของกฎหมายที่แก้ไขเพิ่มเติมใหม่ผู้นำชุมชนไม่ได้ทราบในรายละเอียดและเพิ่งได้ทราบจากผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายที่ได้อธิบายเพิ่มเติมก็ทำให้เข้าใจได้มากขึ้นกว่าเดิมแต่ก็ไม่มาก และหลังได้รับการพัฒนาความรู้อัตราส่วนของผู้นำชุมชนได้มีความเข้าใจที่เพิ่มขึ้นในหลายประเด็น แต่ในบางประเด็นก็ยังไม่เข้าใจได้ทันทีโดยผู้นำชุมชนได้สะท้อนว่าบทบัญญัติกฎหมายส่วนหนึ่งมีความเข้าใจยากต้องอาศัยเวลาในการศึกษา ทั้งนี้การจำนองได้เกี่ยวข้องกับประชาชนซึ่งได้ก่อหนี้กู้ยืมเงินขึ้นและได้ทำสัญญาจำนองกับสถาบันการเงินไว้จำนวนมาก หากไม่ปฏิบัติตามการชำระหนี้อย่างถูกต้องก็มีผลกระทบทำให้มีภาระหนี้ที่เพิ่มขึ้น จึงต้องให้ประชาชนได้เข้าใจกฎหมายจำนองที่แก้ไขเพิ่มเติมใหม่นี้ อันเป็นผลดีต่อการปฏิบัติงานของตนได้และเกิดประโยชน์ต่อประชาชนในพื้นที่

2.5 ความรู้และผลการพัฒนาความรู้กฎหมายการทวงถามหนี้

2.5.1 ความรู้กฎหมายการทวงถามหนี้

พระราชบัญญัติการทวงถามหนี้ พ.ศ. 2558 ซึ่งมีเหตุผลในการบังคับใช้คือ การทวงถามหนี้ในปัจจุบันมีการกระทำที่ไม่เหมาะสมต่อลูกหนี้ไม่ว่าจะเป็นการใช้ถ้อยคำที่เป็นการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลอย่างรุนแรง การคุกคามโดยขู่เข็ญ การใช้กำลังประทุษร้าย หรือการทำให้เสียชื่อเสียง รวมถึงการให้ข้อมูลเท็จและการสร้างความเดือดร้อนรำคาญให้แก่บุคคลอื่น ประกอบกับปัจจุบันยังไม่มีกฎหมายที่กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขในการทวงถามหนี้ และการควบคุมการทวงถามหนี้ไว้เป็นการเฉพาะ สมควรมีกฎหมายในเรื่องดังกล่าวจึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

จากเหตุผลของการประกาศใช้พระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวเห็นได้ว่าลูกหนี้ได้รับการคุ้มครองเกี่ยวกับการทวงถามหนี้จากกฎหมายมากยิ่งขึ้น ดังนั้นผู้ทวงถามหนี้ต้องใช้ความระมัดระวังในการทวงถามหนี้มากขึ้นโดยปฏิบัติให้ถูกต้องตามที่กฎหมายกำหนดซึ่งได้มีการกล่าวถึงข้อดีโดยภาพรวมไว้คือ³⁴ 1) มีหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการทวงถามหนี้และการควบคุมการทวงถามหนี้ไว้เป็นการเฉพาะ อันจะเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาและสร้างมาตรฐานในการติดตามทวงถามหนี้ที่เหมาะสมและเป็นธรรมอันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ประกอบการลูกหนี้หรือผู้บริโภคและบุคคลอื่นใดที่เกี่ยวข้องโดยรวม 2) มีการกำกับดูแลครอบคลุมถึงการประกอบธุรกิจติดตามทวงถามหนี้หรือการรับจ้าง หรือรับมอบอำนาจจากนิติบุคคลผู้ให้สินเชื่อ 3) มีการกำหนดโทษแก่ผู้ทวงถามหนี้ที่มีพฤติการณ์และการกระทำการทวงหนี้ที่ไม่เหมาะสมและไม่เป็นธรรมต่อลูกหนี้ ไม่ว่าจะเป็นการใช้ถ้อยคำที่เป็นการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลอย่างรุนแรง การคุกคามโดยการขู่เข็ญ การใช้กำลังประทุษร้าย หรือการทำให้เสียชื่อเสียง ตลอดจนการให้ข้อมูลเท็จและการสร้างความเดือดร้อนรำคาญแก่ผู้อื่นที่มีโทษทั้งทางอาญาและทางปกครอง 4) ช่วยลดปัญหาการร้องเรียนการติดตามทวงถามหนี้อย่างไม่เป็นธรรมให้หมดไปจากสังคมไทย 5) เป็นการขจัดกลุ่มผู้มีอิทธิพลในการทวงหนี้ได้อีกทางหนึ่ง ทั้งนี้พระราชบัญญัตินี้ดังกล่าวได้มีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 2 กันยายน 2558 เป็นต้นไป ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่ต้องทราบถึงเนื้อหาสาระและทำความเข้าใจในรายละเอียดของบทบัญญัติที่สำคัญของพระราชบัญญัติการทวงถามหนี้ พ.ศ. 2558 โดยมีรายละเอียดสำคัญเกี่ยวกับความหมาย การทวงถามหนี้ การกำกับดูแล และตรวจสอบ และบทกำหนดโทษ

2.5.2 ผลการพัฒนาความรู้กฎหมายการทวงถามหนี้

ผู้นำชุมชนได้มีการเรียนรู้และมีความเข้าใจในเนื้อหาสาระสำคัญของกฎหมายการ

³⁴ กรมคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพ กระทรวงยุติธรรม, “พฤติการณ์การทวงหนี้ในระบบ (ที่ผิดกฎหมาย),” แก้ไขครั้งล่าสุด 2557, สืบค้นเมื่อ 20 สิงหาคม, 2557, http://e-justice.moj.go.th/rtpd_clinic/index.php?tp=72

ทวงถามหนี้ พบว่าผู้นำชุมชนไม่ได้ทราบในรายละเอียดในเนื้อหาของกฎหมายดังกล่าว เพราะเป็นกฎหมายใหม่ที่เพิ่งมีผลบังคับใช้ได้ไม่นานมานี้ โดยผู้นำชุมชนมีความเข้าใจในกฎหมายดังกล่าวน้อยมาก หลังจากได้พัฒนาความรู้ทำให้เริ่มเข้าใจในเนื้อหาของกฎหมายดังกล่าวมากขึ้นในหลายประเด็น และได้ตระหนักว่าเป็นกฎหมายที่คุ้มครองลูกหนี้ให้ได้รับการทวงถามหนี้ที่มีการปฏิบัติที่เหมาะสมมากขึ้น ซึ่งในพื้นที่ก่อนหน้านี้ก็ปรากฏการทวงถามหนี้ที่ไม่ถูกต้องจากเจ้าหน้าที่แหล่งทุนนอกระบบและก่อให้เกิดผลกระทบต่อชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สินจากการทวงหนี้ที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ทั้งนี้ผู้นำชุมชนได้รับความรู้เพิ่มขึ้นมากจากการพัฒนาความรู้ทางกฎหมายจากผู้เชี่ยวชาญทางกฎหมายและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการปฏิบัติให้ถูกต้องในบทบาทของผู้นำชุมชนที่อยู่ในฐานะที่เป็นเจ้าหน้าที่ในการจัดการเงินของกองทุนหมู่บ้านในชุมชน เพื่อให้ลูกหนี้ซึ่งเป็นประชาชนได้รับการปฏิบัติอย่างเหมาะสม อันจะเป็นผลดีต่อการปฏิบัติการชำระหนี้ต่อทั้งฝ่ายเจ้าหน้าที่และลูกหนี้ด้วย

3. ผลการพัฒนาผู้นำชุมชน

3.1 ผู้นำชุมชนในพื้นที่

จากการศึกษาวิจัย ได้สอบถามผู้นำชุมชนกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน ประกอบด้วยผู้ใหญ่บ้าน เจ้าหน้าที่ส่วนงานภาครัฐหรือรัฐวิสาหกิจและคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งเป็นชาย จำนวน 18 คน เป็นหญิงจำนวน 12 คน ส่วนใหญ่ผู้นำชุมชนมีอายุ 45-50 ปี ประกอบอาชีพเกษตรกรเป็นหลัก โดยสอบถามข้อมูลข้อมูลทั่วไป ข้อมูลการบริหารจัดการทางการเงินเพื่อทราบถึงผลการประเมินตนเองของผู้นำชุมชนเกี่ยวกับความรู้ทางกฎหมายกรณีก่อนและหลังเข้ารับการพัฒนาความรู้ทางกฎหมายมีผลดังนี้

3.2 การบริหารจัดการทางการเงิน

3.2.1 การนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการจัดการปัญหานี้สิน

จากผลการวิจัยพบว่าผู้นำชุมชนกลุ่มตัวอย่างได้มีความเข้าใจว่าตนได้นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้อย่างครบถ้วนโดยยึดหลักความพอประมาณ มีเหตุมีผล และสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี รวมถึงเงื่อนไขคุณธรรมและความรู้คิดเป็นร้อยละ 90 แต่มีกรณีที่น่ามาซึ่งบางเรื่องแต่ไม่ครบถ้วนคิดเป็นร้อยละ 10 อันสะท้อนให้เห็นว่าผู้นำชุมชนกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ได้เห็นถึงความสำคัญและได้นำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิต

3.2.2 การทำบัญชีครัวเรือนมาใช้ในการจัดการปัญหานี้สิน

จากผลการวิจัยพบว่าผู้นำชุมชนกลุ่มตัวอย่างที่ได้ทำบัญชีครัวเรือนเป็นประจำสม่ำเสมอมีเพียงร้อยละ 10 แต่บางส่วนก็ทำเป็นบางครั้งคราวไม่ต่อเนื่องคิดเป็นร้อยละ 13.3

กลุ่มตัวอย่างที่ไม่ได้ทำบัญชีครัวเรือนมีถึงร้อยละ 76.7 ผลที่ได้นี้สะท้อนให้เห็นว่าผู้นำชุมชนกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่ได้ทำบัญชีครัวเรือนโดยให้เหตุผลว่าไม่มีแรงจูงใจในการทำ รายจ่ายมากกว่ารายได้ จึงไม่มีกำลังใจในการทำบัญชีครัวเรือนเพราะมีรายจ่ายจำนวนมากแม้ว่าก่อนหน้านี้ประชาชนตำบลบ้านม่วงได้รับการสนับสนุนให้เป็นต้นแบบในการทำบัญชีครัวเรือนก็ตาม

3.2.3 การนำหลักโภควิภาค 4 มาใช้ในการจัดการหนี้สิน

จากการศึกษาวิจัยพบว่าการนำหลักโภควิภาค 4 มาใช้ในการจัดสรรเงินที่ได้รับจากรายได้โดยการแบ่งทรัพย์สินออกเป็น 4 ส่วนพบว่า ในการจัดการทางการเงินด้วยการแบ่งเป็นส่วน ๆ ตามหลักโภควิภาค 4 คือผู้นำชุมชนกลุ่มตัวอย่างได้แบ่งจัดสรรครบถ้วน 4 ส่วนทั้งการใช้จ่าย การออม และการลงทุน คิดเป็นร้อยละ 6.6 ส่วนผู้นำชุมชนกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ได้แบ่งคิดเป็นร้อยละ 56.6 และผู้นำชุมชนกลุ่มตัวอย่างที่แบ่งไม่ครบถ้วนคิดเป็นร้อยละ 36.6 ซึ่งผลการวิจัยนี้ทำให้สะท้อนให้เห็นว่าผู้นำชุมชนกลุ่มตัวอย่างเพียงส่วนน้อยได้มีการบริหารจัดการทางการเงินไว้เป็นส่วน ๆ อย่างครบถ้วนมีเพียงร้อยละ 6.6 เท่านั้น แต่กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ถึงร้อยละ 93.2 ไม่ได้มีการจัดสรรทางการเงินแบ่งสัดส่วนไว้แต่อย่างใดหรือจัดสรรไม่ครบถ้วนหากประชาชนได้มีความรู้ทางการเงินและมีวิธีการบริหารจัดการทรัพย์สินได้อย่างเหมาะสมก็จะก่อให้เกิดการเพิ่มพูนของทรัพย์สินมากขึ้นดังนั้นเพื่อให้การบริหารจัดการเงินเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์อันเป็นการจัดสรรเงินในแต่ละส่วนอย่างสมดุลก็ย่อมเกิดผลดีต่อครัวเรือนอันเป็นสิ่งที่เกิดประโยชน์ต่อการจัดการหนี้สินได้อย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสมได้

3.3 ผู้นำชุมชนกับความรู้กฎหมาย

ผลจากการประเมินตนเองก่อนและหลังการพัฒนาความรู้กฎหมายของผู้นำชุมชนพบว่าผู้นำชุมชนได้ประเมินตนเองโดยมีความรู้เพิ่มมากขึ้น หลังจากได้รับการพัฒนาความรู้ทางกฎหมายแล้ว เกิดความมั่นใจในการประเมินความรู้ของตนเองและมีความรู้กฎหมายเพิ่มมากขึ้นจากเดิม ซึ่งก่อนพัฒนาความรู้กฎหมายพบว่าผู้นำชุมชนส่วนใหญ่มีการประเมินความรู้กฎหมายหนี้และการชำระหนี้อยู่ระดับความรู้ที่น้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 83.3 และเพิ่มมาอยู่ในระดับปานกลางคิดเป็นร้อยละ 80, ส่วนการประเมินตนเองว่ามีความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้กฎหมายกู้ยืมเงินดอกเบี้ย และเบี้ยปรับ ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ประเมินตนเองว่าอยู่ในระดับความรู้ที่น้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 73.3 และเพิ่มมาอยู่ในระดับความรู้ปานกลางคิดเป็นร้อยละ 76.6, ส่วนการประเมินตนเองเกี่ยวกับความรู้กฎหมายค่าประกัน ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ประเมินตนเองว่าอยู่ระดับความรู้ที่น้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 70 และเพิ่มมาอยู่ระดับความรู้ปานกลางคิดเป็นร้อยละ 80, ส่วนการประเมินตนเองว่ามีความเข้าใจเกี่ยวกับความรู้กฎหมายจำนอง ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ประเมินตนเองอยู่ในระดับความรู้ที่น้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 83.3 และเพิ่มมาอยู่ในระดับความรู้ปานกลางคิดเป็นร้อยละ 73.3, ส่วนการประเมินตนเองว่ามีความ

เข้าใจเกี่ยวกับความรู้กฎหมายการทวงถามหนี้ ผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ประเมินตนเองอยู่ในระดับความรู้ที่น้อยที่สุดคิดเป็นร้อยละ 80 และเพิ่มมาอยู่ในระดับความรู้ปานกลางคิดเป็นร้อยละ 83.3

จากผลการพัฒนาความรู้ทางกฎหมายแก่ผู้นำชุมชนได้ก่อให้เกิดผลกระทบเชิงบวกต่อพื้นที่โดยผู้นำชุมชนมีความรู้ทางกฎหมายเพิ่มมากขึ้นกว่าเดิมและยังได้นำความรู้ทางกฎหมายไปใช้เพิ่มศักยภาพในการเป็นที่พึ่งของประชาชนซึ่งไปปฏิบัติหน้าที่ในบทบาทของผู้นำชุมชนในการดำเนินการกองทุนหมู่บ้านอย่างมีความมั่นใจมากขึ้น ซึ่งเป็นการเริ่มต้นในการนำเอาความรู้กฎหมายมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในการจัดการหนี้สินของประชาชน ตลอดจนเป็นการสร้างผู้นำชุมชนที่มีความน่าเชื่อถือในพื้นที่และได้นำความรู้ทางกฎหมายไปใช้ปฏิบัติงานจริงของกองทุนหมู่บ้านอันเป็นแหล่งเงินกู้ในระบบที่สำคัญและมีการขยายผลให้แก่ประชาชนเพื่อเกิดประโยชน์ในการจัดการปัญหาหนี้สินของประชาชนในพื้นที่ร่วมกัน

ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้นำชุมชนและประชาชนมีความรู้ทางกฎหมายเกี่ยวกับหนี้สินเพิ่มขึ้นและนำความรู้ทางกฎหมายไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการจัดการหนี้สิน รวมทั้งปฏิบัติการชำระหนี้อย่างเหมาะสมในการเป็นเจ้าหนี้และลูกหนี้ทั้งก่อนและหลังเข้าสู่การเกี่ยวข้องกับหนี้สิน จึงต้องจัดทำคู่มือหรือสื่ออื่น ๆ โดยการระบุนิติความรู้ที่เป็นเนื้อหาสาระของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับหนี้ที่สำคัญ ผลกระทบทางกฎหมาย การจัดการทางการเงิน ตัวอย่างสัญญา และข้อมูลต่าง ๆ ที่ควรทราบในรูปแบบที่เข้าใจง่ายโดยมาจากการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องอันเป็นแนวทางให้ประชาชนสามารถศึกษาทำความเข้าใจได้ด้วยตนเองอย่างรอบด้านซึ่งสอดคล้องกับการจัดทำคู่มือเทคนิคแนะนำการกู้ยืมเงินของผู้กู้สำหรับสถาบันการเงินรายย่อย (Commercial Loan Agreements A Technical Guide for Microfinance Institutions) โดยกลุ่มที่ปรึกษาเพื่อช่วยคนยากจน CGAP (Consultative Group to Assist the Poor)³⁵ ในสหรัฐอเมริกา มลรัฐวอชิงตัน ดี.ซี. ซึ่งได้มีคู่มือแนะนำแนวทางเกี่ยวกับการกู้ยืมของผู้กู้ในสถาบันการเงินซึ่งในคู่มือได้อธิบายถึงเนื้อหาสาระสำคัญของสัญญาเงินกู้ และตัวอย่างรูปแบบของสัญญาเงินกู้และข้อมูลอื่น ๆ ที่สำคัญเพื่อให้ได้ทราบข้อมูลเบื้องต้นที่ผู้กู้ควรจะได้ทราบ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้กู้ได้ศึกษาถึงเงื่อนไขของข้อตกลงในสัญญาอย่างรอบคอบก่อนตัดสินใจกู้เงิน รวมทั้งในคู่มือได้มีวิธีการเกี่ยวกับการจัดทำร่างสัญญาโดยคู่มือดังกล่าวจะช่วยให้ผู้กู้ได้เข้าใจถึงความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับสัญญากู้ยืมเงินและทราบถึงผลกระทบต่อตนในอนาคตด้วย นอกจากนี้การทำฟาร์มหรือการให้กู้ยืม

³⁵ Consultative Group to Assist the Poor, "Commercial Loan Agreements a Technical Guide for Microfinance Institutions, (Washington, Dc: Consultative Group to Assist the Poor)," last modified 2006, accessed February 2, 2015, <https://www.cgap.org/sites/default/files/CGAP-Technical-Guide-Commercial-Loan-Agreements-Oct-2006.pdf>

สำหรับเจ้าของฟาร์ม (Your Guide to FSA Farm Loans) ได้มีคู่มือแนะนำที่เป็นประโยชน์และให้แนวทางการเรียนรู้ก่อนที่จะเริ่มดำเนินการ โดยกรมวิชาการเกษตรสหรัฐอเมริกา หน่วยงานบริการฟาร์ม³⁶ (United States Department of Agriculture Farm Service Agency) ได้จัดทำคู่มือแนะนำการให้กู้ยืมสำหรับเจ้าของฟาร์มหรือฟาร์มปศุสัตว์ที่ต้องการเงินกู้ยืม

4. บทสรุปและข้อเสนอแนะ

4.1 บทสรุป

ปัญหานี้เป็นส่วนใหญ่มักเกี่ยวข้องกับประชาชนเกิดจากการก่อหนี้กู้ยืมเงินเป็นหลัก โดยมีความรู้ทางการเงินน้อย ไม่คำนึงถึงความสามารถในการชำระหนี้ก่อนการก่อหนี้ และการไม่วางแผนการใช้จ่ายเงิน สิ่งสำคัญที่ควรดำเนินการคือ ทำอย่างไรเพื่อไม่ให้ประชาชนมีหนี้เพิ่มมากขึ้นไป รวมทั้งสามารถจัดการหนี้สินที่มีอยู่ได้อย่างเหมาะสม และการทำให้ประชาชนได้ตระหนักถึงปัญหานี้ที่มากขึ้นส่งผลกระทบในทางกฎหมายและกระทบต่อคุณภาพชีวิต ดังนั้นการแก้ไขปัญหานี้จึงไม่ได้มุ่งเฉพาะแก้ไขบทบัญญัติกฎหมายเท่านั้นแต่ยังต้องให้ประชาชนได้เข้าใจกฎหมายและสามารถปฏิบัติตามกฎหมายอย่างถูกต้องด้วย การพัฒนาความรู้ทางกฎหมายเกี่ยวข้องกับหนี้สินแก่ผู้นำชุมชนเป็นอีกแนวทางหนึ่งเพื่อส่งเสริมให้มีการบังคับใช้กฎหมายเป็นไปอย่างประสิทธิภาพในทางปฏิบัติ ประเด็นที่พัฒนาความรู้แก่ผู้นำชุมชนมีสาระสำคัญของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับหนี้สินที่มักพบอยู่บ่อยครั้งและเพื่อให้ผู้นำชุมชนมีความรู้กฎหมายชัดเจนเพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามการนำความรู้กฎหมายมาใช้เพียงอย่างเดียวไม่สามารถแก้ไขปัญหานี้ได้ทั้งหมด ซึ่งการจัดการปัญหานี้ยังต้องอาศัยการส่งเสริมให้ประชาชนต้องมีความรู้ความเข้าใจในการจัดการทางการเงินอย่างถูกต้อง โดยการนำหลักโภชนาการ 4 แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การจัดทำบัญชีครัวเรือน ควบคู่กับการพัฒนาความรู้ทางกฎหมายที่เกี่ยวข้องจึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ในการจัดการและแก้ไขปัญหานี้สินครัวเรือนของประชาชนได้ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องสนับสนุนให้ดำเนินการตั้งแต่ระดับบุคคล ครัวเรือน ชุมชนและระดับประเทศ เพื่อให้สามารถจัดการปัญหานี้สินครัวเรือนได้อย่างรอบด้านตั้งแต่การก่อหนี้ การบริหารจัดการหนี้ และการระงับแห่งหนี้ โดยต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของหน่วยงานทุกฝ่ายในการจัดให้มีการอบรม กำกับดูแล ให้ความรู้การบริหารจัดการทางการเงิน ความรู้กฎหมาย และพัฒนาทักษะในด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นแก่ผู้นำชุมชนและประชาชนก่อนการก่อหนี้

³⁶ United States Department of Agriculture Farm Service Agency, "Your Guide to Fsa Farm Loans," last modified 2012, accessed February 2, 2015, http://www.fsa.usda.gov/Internet/FSA_File/fsa_br_01_web_booklet.pdf

หรือหลังการก่อหนี้อย่างต่อเนื่องเป็นระบบชัดเจน เพื่อเกิดประโยชน์ในการจัดการปัญหาหนี้สินครัวเรือนของประชาชนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นอันเกิดผลกระทบเชิงบวกต่อส่วนรวม และการสร้างผู้นำชุมชนที่มีความรู้ทางกฎหมายโดยการกำกับดูแลช่วยเหลือโดยองค์กรหรือผู้เชี่ยวชาญอันเป็นทางหนึ่งในการช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติหน้าที่ของผู้นำชุมชนในพื้นที่ และเกิดผลดีต่อการบังคับใช้กฎหมายในการแก้ไขปัญหาหนี้สินที่เกิดขึ้นในสังคมได้โดยไม่ควรนำคนเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมโดยไม่จำเป็น รวมทั้งควรมีการจัดทำคู่มือหรือสื่ออื่น ๆ ที่สามารถเข้าถึงและทำความเข้าใจได้ง่ายด้วยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายเพื่อให้เป็นเครื่องมือที่สามารถใช้เป็นแนวทางให้ประชาชนสามารถปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้องในทิศทางเดียวกัน รวมทั้งเพื่อให้ประชาชนได้เข้าใจในกระบวนการและความเสี่ยงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องก่อนที่จะเริ่มต้นในขั้นตอนของการกู้ยืมหรือก่อหนี้ขึ้นอันจะเป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจและทำให้ทราบถึงแหล่งข้อมูลเพิ่มเติมที่เกี่ยวข้องได้อย่างรอบด้าน

4.2 ข้อเสนอแนะ

1) การแก้ไขปัญหาหนี้สินควรให้ความรู้การจัดการทางการเงินแก่ประชาชนเพิ่มมากขึ้น หาวิธีการที่จะสร้างพฤติกรรมและทักษะที่ถูกต้องสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างต่อเนื่อง โดยการนำแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หลักโภชนาการ 4 การทำบัญชีครัวเรือนควบคู่กับการพัฒนาความรู้กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับหนี้สิน

2) หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องต้องมีการกำหนดมาตรการให้แหล่งทุนในระบบมีคู่มือให้ประชาชนผู้กู้ยืมเงินได้ศึกษาถึงรายละเอียดต่าง ๆ ก่อน เพื่อทราบแนวทางการวางแผนการจัดการทางการเงินและทราบผลกระทบทางกฎหมายตลอดจนนำความรู้เหล่านั้นมาใช้ประกอบการตัดสินใจก่อนการก่อหนี้กู้ยืมเงินหรือทำนิติกรรมสัญญาอื่น ๆ

3) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ทุกฝ่ายในทุกระดับเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาหนี้สินของประชาชนโดยส่งเสริมให้มีการใช้มาตรการทางกฎหมายกำหนดหลักเกณฑ์ที่เหมาะสมเพื่อเปิดโอกาสเจ้าหนี้และลูกหนี้ได้มีการไกล่เกลี่ย เจรจาต่อรองในการชำระหนี้ระหว่างกัน

4) หน่วยงานรัฐและเอกชนต้องร่วมมือกันเผยแพร่ความรู้ทางกฎหมายในรูปแบบที่เข้าใจง่ายในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับหนี้สินไว้โดยเฉพาะ แสดงให้เห็นถึงข้อมูลสำคัญ ๆ ซึ่งเป็นการอธิบายและให้ตัวอย่างถึงวิธีการการปฏิบัติตามก่อนเข้าสู่การก่อหนี้ วิธีการชำระหนี้ การคำนวณดอกเบี้ย การเรียกเบี้ยปรับ แสดงข้อมูลตัวอย่างสัญญาต่าง ๆ ซึ่งเป็นการเพิ่มพูนความรู้ทางกฎหมายที่ตรงประเด็นนำไปใช้แก้ไขปัญหาภาระหนี้สินได้อย่างเหมาะสม

5) ปัจจุบันมีการบัญญัติกฎหมายขึ้นใหม่หรือมีการแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายหลายฉบับ แต่ตราบไต่ที่ประชาชนยังมีความคิดว่ากฎหมายเป็นเรื่องทำความเข้าใจได้ยาก ไกลตัว เป็นเรื่องของนักกฎหมายเท่านั้น และไม่มีช่องทางการเข้าถึงผู้เกี่ยวข้องทางกฎหมายที่ชัดเจน กฎหมาย

ก็ไม่อาจก่อให้เกิดประสิทธิภาพในการบังคับใช้ได้เท่าที่ควรจะเป็นจึงควรจัดทำคู่มือหรือสื่ออื่นๆ อันทันสมัยที่เผยแพร่ให้เข้าใจง่ายโดยทำขึ้นจากการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ทั้งผู้นำชุมชน ประชาชน ผู้เชี่ยวชาญ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ทุกระดับ เพื่อให้เป็นเครื่องมือให้ประชาชนสามารถปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้องเหมาะสมในทิศทางเดียวกัน

References

- Calor Wongwattanapikul. *Law of Obligation*. 7th ed. Bangkok: Duantula Public., 2006. [In Thai]
- Consultative Group to Assist the Poor. “Commercial Loan Agreements: a Technical Guide for Microfinance Institutions, (Washington, Dc: Consultative Group to Assist the Poor).” Last modified 2006, Accessed February 2, <https://www.cgap.org/sites/default/files/CGAP-Technical-Guide-Commercial-Loan-Agreements-Oct-2006.pdf>
- Daraphon Thirawat. *General Principle of Obligations*. 2nd ed. Bangkok: Faculty of law, Thammasat University, 2012. [In Thai]
- Jarun Pakdeethanakul. *Effect and Extinction of Obligations*. 2nd ed. Bangkok: Krungsiam Publicing, 2015. [In Thai]
- Jid Sethaputra. *Principle of Juristic Act and Obligations*. Bangkok: Faculty of law, Thammasat University, 1983. [In Thai]
- Kankanya Jaikarnwongsakul, and Thep Wongsupa. *The Situation of Legal Problems Relating to the Householddebts in Banmang, Chiangmuan District, Phayao Province (Research Report)*. Phayao: University of Phayao and the Thailand Research Found, 2014. [In Thai]
- Kankanya Jaikarnwongsakul. “Laws and the Area Based Collaborative Project at Banmang, Chiangmuan District , Phayao Province.” In *Proceeding Phayao Research Conference 4th*, edited by Division of Research Administration and Educational Quality Assurance., 1191-1202. Phayao: University of Phayao, 2015. [In Thai]
- Kenan Institute Asia. *Financial Literacy Thai Research Report*. Bangkok: Citi Foundation, 2015. [In Thai]
- Kittisak Prokkati. *Good Faith And performance of Obligations*. Bangkok: Winyuchon, 2014. [In Thai]
- Mallika Luppapree. “Interest.” Master’s thesis Faculty of Law Graduate School Chulalongkorn University, 1984. [In Thai]
- Ministry of Justice. Rights and Liberties Protection Department. “Informal Debt-Collection Behavior (Illegal Action).” Last modified 2014, Accessed August 20, 2014. http://e-justice.moj.go.th/rldp_clinic/index.php?tp=72. [In Thai]
- Panarairat Srichaiyarat. “Clinical Legal Education: An Option for the Thai Legal Education Reform.” *NaresuanUniversity law journal* 5, no. 2 (2012): 80-108.
- Panya Thanomrood. *Loan, Suretyship, Mortgage and Pledge*. 9th ed. Bangkok: The Thai bar under the royal patronage, 2513. [In Thai]

- Paradee Sukwassana. *Forms and Method for the Management of Debts in Ban Nakhlong community, Na Khu Sub-district, Na Khu district, Kalasin Province*. Bangkok: The Thailand Research Found, 2009. [In Thai]
- Pathaichit Eakjariyakorn. *Law on Loan and Deposit*. 12th ed. Bangkok: Winyuchon 2012.
- Prasith Kowilaikul. *Civil Law: General Principles of Civil and Commercial Code, Article 1-14*. Bangkok: Nititham, 2005. [In Thai]
- Preedee Kasemsup. *Civil Law: General Principle*. Bangkok: Jaroenwitprinting, 1976.
- Saisiri Siriviriyakul. "The Consequences of the New Regulation on Guarantee and Mortgage According to Amendment of Thai Civil and Commercial Code." *UTCC law Journal* 1, no. 1 (2015): 80-97. [In Thai]
- Schermaier, Martin. "Bona Fides in Roman Contract Law." In *Good Faith in European Contract Law*, edited by Reinhard Zimmermann and Simon Whittaker, 65. Cambridge: Cambridge: University.
- Sophon Rattanakorn. *Civil and Commercial Code on Obligation*. 11th Ed. Bangkok: Nitibunakarn. 11th ed. Bangkok: Nitibunakarn, 2008. [In Thai]
- Sotathipan, Sanunkorn. *Juristic Act, Contract, the Unfair Contract Terms Act B.E.2540 and Other Related Laws*. 18th ed. Bangkok: Winyuchon, 2014. [In Thai]
- Suda Wisrutpich. "The Provisions in the Civil and Commercial Code of Thailand (as Amended) Alleviating the Obligations of Mortgagors." *Thammasat Law Journal* 44, no. 1 (2015): 27-42. [In Thai]
- Sunthorn Maneesawat. "Defaulted Debt of Creditors." *Sukhothai Thammathirat Open University Journal* 13, no. 2 (2001): 127-138. [In Thai]
- Sunthorn Maneesawat. *Civil and Commercial Law: Obligations*. 3rd ed. Bangkok: Winyuchon, 2012. [In Thai]
- Taweekiet Meenakanich. *Society and Law*. 4th ed. Bangkok: Winyuchon, 2012.
- United States Department of Agriculture Farm Service Agency. "Your Guide to Fsa Farm Loans." Last modified 2012, Accessed February 2, 2015. http://www.fsa.usda.gov/Internet/FSA_File/fsa_br_01_web_booklet.pdf
- Wijitbunjong, Jitti. "Civil and Commercial Code of Suretyship and Mortgages (New Reform)." *Faculty of law, University of the Thai Chamber of Commerce Journal* 1, no. 1 (2015): 160-174. [In Thai]
- Zimmermann, Reinhard. *The Law of Obligations, Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Oxford: Clarendon Press, 1996.